

's-Hertogenbosch, 14 juni 2013

onderwerp: Advisering Landschappen van Allure, 1^e tender

uw kenmerk: C2122082/3423375 dd 10 mei 2013

College van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant

Postbus 90151

5200 MC Den Bosch

Geachte leden van het college van Gedeputeerde Staten,

Hierbij zenden wij u ons advies over de tien investeringsvoorstellen die door Uw College aan ons per brief op 10 mei 2013 zijn voorgelegd in het kader van de 1^e tender investeringsproject Landschappen van Allure.

Wij hebben met plezier gewerkt aan dit advies. Met waardering constateren wij dat de betrokken partijen in de regio voortvarend aan de slag gegaan zijn met de door de provincie Noord-Brabant in gang gezette ambities in het investeringsproject Landschappen van Allure. We concluderen dat twee jaar gezamenlijk investeren in deze vorm van integrale gebiedsontwikkeling nu zijn vruchten afwerpt.

Wij zijn graag bereid u te adviseren over de projecten in een 2^e tender van het project Landschappen van Allure.

De Adviescommissie Landschappen van Allure

Voorzitter,

Prof. drs. A.L.L.M. Asselbergs

Advies 1^e tender Landschappen van Allure

Dit is het advies van de Adviescommissie aan het College van GS van de provincie Noord-Brabant over de 1^e tender Landschappen van Allure. In dit advies gaan wij in hoofdstuk 1 in op het verzoek van het College en de wijze waarop wij daaraan invulling hebben gegeven. In hoofdstuk 2 adviseren wij u over de tien investeringsvoorstellen uit de 1^e tender. Wij geven daarbij een overzicht met een rangschikkinglijst en lichten ons advies vervolgens per project kort toe. In hoofdstuk 3 adviseren wij u over het vervolg van de Landschappen van Allure.

1. Uw verzoek en de werkwijze van onze commissie.

Ons advieswerk vond plaats binnen de door Provinciale Staten en het College van Gedeputeerde Staten gestelde kaders, zoals de Investeringsagenda van Brabant (Landschappen van Allure), het Bidboek Landschappen van Allure, de Subsidieregeling Landschappen van Allure Noord-Brabant en het Reglement Adviescommissie Landschappen van Allure. Ook het koersdocument Transitie Stad en Platteland is een belangrijk kader.

Op 15 april 2013 hebben de betrokken tien indieners vanuit de regio hun voorgenomen projecten aan onze commissie gepresenteerd. Met belangstelling hebben wij toen kennis genomen van de uitwerkingen van de in het Bidboek opgenomen investeringsvoorstellen. Wij hebben toen het elan geconstateerd waarmee vanuit de regio invulling wordt gegeven aan de door de provincie Noord-Brabant opgeroepen ambitie voor de Landschappen van Allure.

Het College van GS heeft half mei 2013 de tien bij de provincie ingediende investeringsvoorstellen voor advies aan ons voorgelegd. Wij hebben conform het verzoek van het College deze voorstellen beoordeeld en op basis daarvan dit advies opgesteld.

Conform de regeling Landschappen van Allure Noord-Brabant adviseert de adviescommissie aan de hand van art. 6 (de subsidievereisten, gerelateerd aan de drie doelen van de Landschappen van Allure) en daaraan gekoppeld art. 12 (de verdeelcriteria, indien er een overschrijding van het subsidieplafond plaatsvindt en er een afgewogen prioritering moet plaatsvinden). Aangezien er inderdaad sprake is van een overschrijding geven wij een advies aan de hand van de vier verdeelcriteria in art. 12 lid 1a t/m 1d.

Bij onze beoordeling en (punten-)waardering voor projecten hanteren wij een aantal noties, die wij hier in het kort opsommen.

M.b.t. art. 12 lid 1a, de mate van versterken van het landschap.

- A. is er in het project sprake van een conceptuele benadering en een samenhangende en integraal programmatische aanpak in het landschap die kenbaar ruimtelijke kwaliteit oplevert?
- B. zijn de gebiedsspecifieke potenties (op minimaal de regionale schaal) goed benut?
- C. is er vanuit de conceptuele benadering en de al aanwezige gebiedspotenties aandacht voor toekomstwaarde, voor continuïteit in uitwerking, voor participatie en realisatie?
- D. is die continuïteit aanwezig op diverse schaalniveaus van het project?

M.b.t. art. 12 lid 1b, de mate van participatie in het landschap

- E. in welke mate zijn nieuwe partners aangetrokken en zijn coalities aangegaan of worden die gezocht, bijv. met het bedrijfsleven, de kunst/cultuur, met het onderwijs of met zorg en welzijn?
- F. In hoeverre gaat participatie naast betrokkenheid (meedenken) ook over (financiële) verantwoordelijkheid (meedoen)?

M.b.t. art. 12 lid 1c, de mate van verdienmogelijkheden voor het landschap

- G. hoe is de materiële en financiële verantwoordelijkheid verdeeld tussen overheid en bedrijfsleven (de markt)?
- H. zijn projecten uitgewerkt in businesscases?

M.b.t. art. 12 lid 1d, de mate van innovatie en vernieuwing in en voor het landschap

- I. is er sprake van renovatie (herstel, reconstructie) en/of van innovatie (vernieuwing)? Beide kunnen adequaat zijn.
- J. zo ja, op welk vlak: ontwerptechnisch, in herbestemming, in duurzaam beheer, in financiële arrangementen, in samenwerking of in een bijzondere soort van proceskwaliteit?

Bij alle vier de verdeelcriteria vinden wij de mate van concreetheid en de hardheid van samenwerkingsovereenkomsten en investeringsvoorstellen een belangrijke notie. Is de visie en de ambitie in het project in voldoende mate omgezet in concrete projectvoorstellen en projectafspraken?

2. Advies over tien projecten.

De oogst van tien projecten is rijk en divers.

Wij hebben de tien aan ons voorgelegde investeringsvoorstellen voor advies aan de hand van bovengenoemde criteria beoordeeld. Wij constateren dat alle voorstellen inhoudelijk voldoen aan de door de provincie beoogde doelen van Landschappen van Allure. Wij geven een positief advies over alle projecten. Dat betekent dat de projecten in ruime mate voldoen aan art. 6 van de regeling, de subsidievereisten gerelateerd aan de drie doelen van de Landschappen van Allure. Wij constateren ook dat de door de provincie in gang gezette impuls door betrokken projectpartners in de regio actief en adequaat is opgepakt. Daarmee is een waardevol gebiedsproces in gang gezet waarvan de betekenis voor het landschap – ook op langere termijn - niet onderschat moet worden. Projectpartners komen met voorstellen die kansen bieden om bestaande kwaliteiten van het landschap te versterken, stad en ommeland beter te verbinden en dat zowel in fysiek-ruimtelijk als ook in sociaal-cultureel en economisch oogpunt. Wij zien in de projecten een vorm van herontdekking van het Brabantse landschap en hoe dat met gezamenlijke inzet ontwikkeld en beheerd kan worden. Verborgene kwaliteiten worden opengelegd en ontwikkeld met een hernieuwde Brabantse dynamiek. De provincie heeft juist gebieden met landschapskwaliteiten met allure gekozen om deze te versterken en te ontwikkelen. Het zijn drie overgangsgebieden stad-land in de stedelijke, dynamische kennisregio Brabant. Deze keuze zal op termijn zijn duurzaam effect hebben. De drie gebieden zijn nu voor veel mensen (zeker van buiten de provincie) relatief onbekend en worden door hen veelal beleefd als doorgangsgebieden. Door juist te investeren in hun bestaande landschappelijke kwaliteit worden bewoners en bezoekers verleid tot verblijf en bestedingen.

Alle projecten spelen in op het creëren van landschapsallure ten dienste van het welbevinden, het wonen en het werken in en buiten de stad. Het ene project overtuigt daarmee in deze fase van Landschappen van Allure duidelijk meer dan het andere. De keuze van het provinciale bestuur voor

een open competitieve inschrijving is weliswaar gedurfd, maar goed uitgewerkt. Wij hebben waardering voor de wijze waarop projectpartners in de regio de samenwerking met de provincie conform de koers Transitie Stad en Platteland zijn aangegaan.

De investeringsimpuls van de provincie is een effectief mechanisme gebleken waarmee een belangrijk proces in de regio op gang is gebracht. Diepte-investeringen in bestaande kwaliteiten van het landschap moeten niet alleen landschappelijk en landschapsecologisch gaan renderen maar zullen ook moeten resulteren in een economische en sociaal –culturele spin-off. Dit conform uw beoogde ambities in de Agenda van Brabant om uw provincie als kennis- en innovatieregio op een hoger niveau te tillen. Dit alles afwegend is in een aantal projecten toch nog een nadere verdiepings- en kwaliteitslag nodig om deze allure-ambities echt waar te maken. We gaan daar in ons advies in hoofdstuk 2 en 3 nader op in.

We herkennen in de projecten ook reacties op de adviezen van de Commissie Sijmons, de commissie die u en de regionale partijen in het voortraject heeft geadviseerd over de projectontwikkeling in de drie landschappen. De projecten tonen één of meer karaktertrekken van de door de Commissie Sijmons onderscheiden driedeling: innovatieve top-projecten, ruimtelijk top-projecten en bottom-up projecten. In hoofdstuk 3 geven wij een aantal adviezen voor verbetering die bij het vervolg van dit investeringsproject van belang zijn om de doelen van de Landschappen van Allure – zeker op de langere termijn - te borgen.

Prioritering, de tien projecten nader gewogen.

Er werd in deze 1^e tender van tien projecten een totaal bedrag gevraagd van € 58,179 miljoen, wat een overschrijding betekent van € 31,704 miljoen. De provincie Noord-Brabant stelde immers een budget beschikbaar van € 26,475 miljoen. Op basis van de verdeelcriteria van art. 12 van de regeling Landschappen van Allure Noord-Brabant hebben wij op verzoek van het College van GS de projecten beoordeeld en voorzien van een puntenscore en een rangschikking.

Wij adviseren het College van GS om bij de toezeggingen over de ingekomen investeringsvoorstellen de onderstaande beoordeling en rangschikking aan te houden.

	project	Landschap	totaalscore
1.	De Groene Corridor	Het Groene Woud	82,250
2.	De Zoom	De Brabantse Wal	79,125
3.	Het Kloppend Hart	Het Groene Woud	78,125
4.	De Landerij van Tosse	De Maashorst	76,500
5.	Biomassaplein	Het Groene Woud	75,250
6.	De Linie	De Brabantse Wal	74,750
7.	Harba Lorifa	Het Groene Woud	73,500
8.	De Steilrand	De Brabantse Wal	64,750
9.	Dorpskernen verbonden - Schaijkse Dreven en Driften	De Maashorst	63,125
10	de Nieuwe Heerlijkheid	Het Groene Woud	62,000

Tabel 1 in de bijlage geeft de puntenscore voor de vier verdeelcriteria uit art. 12 en de daaruit voortkomende totaalscore en rangschikking van de tien projecten.

Advies over de tien projecten

Onderstaand gaan wij per project inhoudelijk op het volgende in:

1. Oordeel en advies over het investeringsvoorstel;
2. Adviezen voor de vervolgfase van het investeringsvoorstel.

De gemaakte opmerkingen zijn soms toegespitst op het project maar ook gemaakt “in verhouding, in vergelijking met hoe andere projecten op een dergelijk criterium of punt zijn beoordeeld”. Wij adviseren het College van GS onze opmerkingen te betrekken bij de toekenning van de investeringsbijdragen 1^e tender en bij de vervolgafspraken voor uitwerking en uitvoering van projecten.

Project 1: De Groene Corridor	Het Groene Woud
Oordeel en advies: Project is een onderdeel van een ruimtelijk topproject in Brabant, een imposante verbinding stad-land, ‘ <i>slow lane</i> ’ is een conceptueel sterk ruimtelijk project dat goed spoort met de lokale gebiedsontwikkelingen. Dit project vraagt een lange adem en een consistente inrichting en uitvoering. De fietsbrug is een specifiek, maar essentieel onderdeel van het totaalproject Groene Corridor. Aansluiting met kunst en design (Design Academy bijv.), die voor de nodige innovatie kan zorgen, wordt gemist. Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt.	
Adviezen vervolgfase: Project vraagt om topinzet en innovatie op het gebied van ontwerp en inrichting bijv. t.a.v. ontwerp en/of constructie van de brug (3D-print). Het project kan worden verrijkt met karakteristieke oplossingen bijv. voor de verlichting van deze corridor, een visie op eenheid van profiel, kleur en/of materiaal over het totale traject (constante vormgeving in een veranderende omgeving). In en rondom Eindhoven is deze kennis volop aanwezig. Denk verder aan: nieuwe vormen van brugbeheer (zie de grote investering in beheerkosten) en over een nader doordachte keuze van de boomsoorten (wil men een mono- cultuur met de zomereik of juist niet?). Dit kan door bijvoorbeeld een relatie te leggen tussen boomsoort, leeftijdsopbouw en landschappelijke deeltrajecten.	

Project 2: De Zoom	De Brabantse Wal
Oordeel en advies: Conceptueel sterk project (turf, turfvaart), in potentie een ruimtelijk topproject, integraal met verwevenheid van thema’s (cultuur, recreatie en ecologie). Een goed uitgewerkt, zichtbaar en beleefbaar project met allure. De Zoom verbindt deellandschappen, is gradiëntrijk en daarmee kansrijk. Aantrekkelijke stad-land verbinding met een veelsoortig aanbod voor publiek. Het genoemde turfaqueduct kan uniek zijn op de schaal van Nederland, voorbeeldige participatie met burgers en scholen, goede ideeën over verdienmogelijkheden (fondsvorming o.a.). Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt.	

Adviezen vervolgfase:

Werk de sociaal–culturele dimensie van deze specifieke Brabantse turfgeschiedenis uit. Wat maakt deze geschiedenis onderscheidend van bijvoorbeeld de Hollandse en de Drentse/Friese verveningen? Businesscase uitwerken en optimaliseren. Mogelijk met rechten en plichten werken. Werk aan de link met het kennisveld. Kijk of er nog mogelijkheden zijn met design.

Project 3: Het Kloppend Hart

Het Groene Woud

Oordeel en advies:

Omvangrijk en sterk conceptueel project. Het verbindt de deelgebieden in het hart van Het Groene Woud en versterkt een reeks van aangrenzende bestemmingen met potentie voor allure. Binnen Het Groene Woud is Het Kloppend Hart in samenhang met de inzet op drie stad-landprojecten essentieel. Sterk bottom-up project, heeft hoog ambitieniveau met concrete voorstellen m.b.t. natuur/ecologie en landschap (cultuurhistorie). Er is aandacht voor structurele uitwerking van verdienmodellen o.a. via fondsvorming. Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt. Edelhert als icoon is van belang voor de beleefbaarheid van de natuur maar nog meer voor de regionale economie (branding, recreatie en toerisme). Hoge participatiegraad, vooral van ondernemers. Nieuwe allianties zoals met onderwijs, kunsten en cultuur krijgen nog weinig aandacht.

Adviezen vervolgfase:

Extra aandacht voor innovatie en participatie op het vlak van onderwijs, kunst en cultuur, ontwerp en design. Nadere uitwerking van de ecologische verbindingen in relatie tot de Brabantse beekdalen verdient aandacht. De daadwerkelijke verbinding van *high tech* met *high green* vraagt om een innovatieve invulling. Verruiming van het areaal van het edelhert is gewenst.

Project 4: De Landerij van Tosse

De Maashorst

Oordeel en advies:

Creatief en innovatief project, op meerdere fronten goed uitgewerkt, waaronder cultuurhistorie, aansluiting op landbouw/streekproducten, sterke stad-landrelatie. Project maakt link met verschillende belevingssnelheden (van snelweg tot fietsroute). Potentie ook voor spin-off in de regio en zelfs breder in Brabant. Een visuele verrassing van een idealistisch landschap. Hoge participatiegraad met nieuwe verbindingen, programmatisch en procesmatig sterk project, ruimtelijk goed uitgewerkt. Mooi bottom-up project. Burgerparticipatie is goed georganiseerd. Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt.

Adviezen vervolgfase:

Positie van en kansen met het aangrenzende klooster, dat overigens nu in bezit is van een GGZ organisatie, is wezenlijk voor dit project. Een zorg- en welzijnsfunctie kan dit project compleet maken en daarmee allure geven. Het project uitwerken in een businessmodel is randvoorwaarde i.v.m. beheerbaarheid en duurzaamheid in de toekomst. Betrek in de uitwerking van de businesscase ook financiële expertise om de condities scherp te maken.

Project 5: Biomassaplein	Het Groene Woud
Oordeel en advies:	
<p>Goed thematisch project rond thema landschap en energie. Innovatief project met in deze fase een prominente rol voor gemeenten en daarmee ook een bottom-up project. Sterk revolverend project en in dat opzicht onderscheidend op gebied van natuur en landschap. De overheden blijven tot ver in de keten eigenaar van de biomassa. De onrendabele top/start kan ook via de markt opgelost worden. Geld lenen of garant staan i.p.v. het gevraagde geld geven is een alternatief voor de provincie. Project heeft (nog) geen directe koppeling aan specifieke groene objecten en projecten. Levert het biomassaplein nieuw groen op in het landschap (bijv. populierenteelt) of is dit een concept dat vooral onderhoud en beheer van het bestaande groen kan aanjagen en financieren? Er is geen zichtbare aandacht voor de kwalitatieve aspecten van de locatie van het biomassaplein zelf. Het biomassaplein kan door zijn bijzondere inrichting een ruimtelijk icoon worden. Innovatie is er vooral in gelegen dat de waarde, financieel en als schone energiebron, van biomassa maximaal wordt benut ten behoeve van de publieke zaak.</p>	
Adviezen vervolgfase:	
<p>De achterliggende landschappelijke doelen concreter maken. Wat is de landschappelijke meerwaarde, wat is de output? Bij ontwikkeling en inrichting van de locatie van het Biomassaplein ook aandacht voor kwaliteit, zowel ruimtelijk als milieutechnisch.</p>	

Project 6: De Linie	De Brabantse Wal
Oordeel en advies:	
<p>Conceptueel sterk project, integraal, ruimtelijk topproject, gericht op renovatie van verborgen waarden. Kernkwaliteiten en potenties van het gebied worden goed benut, belangrijke impact op de gewenste allure van dé Wal, landschap komt op deze manier tot leven, op een wijze die ook op andere plekken in Nederland plaats vindt. Renovatie van het landschap staat centraal, innovatie veel minder. Sterk in de componenten recreatie & toerisme en cultuurhistorie, uitvoerbaar plan met concrete uitwerkingen. Relatief veel investeringen in “voorzieningen watersport”. Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt. Discussabele keuze m.b.t. deelproject Waterschans i.v.m. hoge kosten voor het verplaatsen van veel grond voor ca. € 0,5 miljoen omwille van weinig rekkelijke archeologie en historische begrenzing.</p>	
Adviezen vervolgfase:	
<p>Deel project Waterschans en de daarmee gepaard gaande kosten voor herstel en grondverzet ernstig heroverwegen, advies om dat onderdeel uit dit project te halen. Ecologische component kan sterker uitgewerkt worden, evenals de relatie inundatie met landbouw en/of natuur.</p>	

Project 7: Harba Lorifa	Het Groene Woud
Oordeel en advies:	
<p>Gedegen, integraal en samenhangend voorstel met drie sterke planlijnen. Stevig bottom-up project met hoge participatiegraad, sterk in landschap en ecologie. Goed voorbeeld van renovatie in het landschap is het deelproject de IJzeren Man, waar voorziening met verbleekte allure door nieuwe impulsen weer toekomstwaarde krijgt. Uitwerking van de projectonderdelen is divers en wisselend van betekenis, icoon-projecten worden daarbij gemist. Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie</p>	

ontbreekt. Aandacht voor innovatie en nieuwe allianties is beperkt, bijv. de koppeling met musea, kunst en cultuur van Den Bosch e.o.

Adviezen vervolgfase:

Expliciet inzetten op ruimtelijke en architectonische uitwerking, sterker sturen op iconen en duidelijker maken wat de potentiële impact is van het project. Heeft Kanaalpark meer mogelijkheden in combinatie met 'rood' als verdienmodel?

Project 8: De Steilrand

De Brabantse Wal

Oordeel en advies:

Uniek project op Brabantse schaal gezien dé wal en dé steilrand. Heeft potentie en allure voldoende om ruimtelijk topproject te worden. Een visionair verhaal ontbreekt echter. Hoe ga je in de toekomst om met de Wal? Uitwerking mist overtuiging. Conceptueel is dit project nog onvoldoende uitgewerkt, samenhang tussen de verschillende projecten en structuren wordt gemist. Bottom-up project, mooie aanpak buisleidingenstraat. Mogelijk een overdaad aan deelprojecten, sterkere prioritering is een optie. Landgoederen zijn belangrijk en vragen om een bredere conceptuele benadering. Meer aandacht nodig voor ontsluiting en totaalbeleving. Veel participatie met name vanuit het bedrijfsleven, goede koppeling natuur & economie, maar uitgewerkte business case t.b.v. exploitatie ontbreekt.

Adviezen vervolgfase:

De kwaliteit van dé wal als geheel scherper uitwerken. Meer inzet op integrale ontwerp kwaliteit. Probeer de Westflank van Brabant met dit project neer te zetten op de schaal van Nederland. Positie van de landgoederen bezien in dit project of in een koppeling met project Landgoederen (zie Bidbook) opnemen.

Project 9: Dorpskernen verbonden - Schaijkse Dreven en Driften

De Maashorst

Oordeel en advies:

Sterk bottom-up project, sterk in herstel van dreven en driften, maar dat is Maashorst-breed nog onvoldoende benut en uitgewerkt. Aanpak op hoger schaalniveau is noodzakelijk en ruimtelijk gewenst. Forse kwaliteitsverbeteringen in dit project op lokaal niveau, nog onvoldoende allure conform investeringsstrategie van de provincie. Goede basis gelegd voor verdienmogelijkheden voor het landschap met traditionele partners. wel goede aanzetten, maar uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt. Project is nog niet rijp genoeg.

Adviezen vervolgfase:

Concept en daarmee project opschalen naar dreven en driften. Maashorst-breed, in een groter verband plaatsen. Verkennen om aansluiting te zoeken met de positie van de landbouw/agrofood in deze regio Oost-Brabant.

Project 10: De Nieuwe Heerlijkheid

Het Groene Woud

Oordeel en advies:

Bottom-up project, conceptueel landschappelijk een gedegen project, de uitstraling is echter

beperkt en iconen ontbreken. De uitwerking is beperkt vooral m.b.t. economische en ecologische aspecten. Er zijn vraagtekens m.b.t. de opgevoerde kosten, vooral het aandeel in de afwaardering van de grond is erg hoog, financieel-economische onderbouwing ontbreekt. Is het model stadslandbouw wel een levensvatbare businesscase? Uitgewerkte businesscase t.b.v. exploitatie ontbreekt namelijk. Er bestaat onduidelijkheid t.a.v. het nut van het slopen van de steenfabriek, kan/mag het ook een landschappelijk ingepaste ruïne worden (kosten-baten analyse)?

Adviezen vervolgfase:

Financiële onderbouwing duidelijker maken, evenals de hoogte van de grondafwaardering en de mate waarin opbrengsten weer in 'groen' worden geïnvesteerd. De (on-)mogelijkheden t.a.v. de steenfabriek verdienen een nadere analyse. Ook de totale ecologische en landschappelijke impact op de regio duidelijker uitwerken.

3. Advies voor verdieping en uitwerking.

Zoals uit het voorgaande blijkt is er nog een aantal verbeter- en aandachtspunten bij de uitwerking van veel van de projecten uit de 1^e tender. Wij adviseren u deze punten ook sterk te betrekken bij een 2^e tender. Hiermee kan de kwaliteitslag, die nu met de Landschappen van Allure in gang gezet is, worden doorgezet.

Wij brengen de volgende punten naar voren:

1. Zet in op hoogwaardige uitwerkingen van projecten op het vlak van innovatie (architectuur, ecologie en vormgeving). Aanwezige potenties in projecten kunnen omgezet worden in meer concrete allure, waardoor Brabant zich in positieve zin onderscheidt van andere delen van Nederland. Aandacht is daarbij nodig voor innovatie en ruimtelijke kwaliteit op verschillende schaalniveaus en (belevings-)snelheden.
2. Betrek meer (nieuwe) partijen die voor inspiratie, participatie en daarmee ook voor een brede verankering en cofinanciering kunnen zorgen. Verdergaande slagen zijn mogelijk – bijvoorbeeld met kunst en cultuur, zorg en welzijn, onderwijs en kennis - om de gewenste participatie en innovatie in het landschap los te maken.
3. *First things first*. Maak bewuste keuzes in het project voor die zaken die het meest opleveren aan spin-off, aan allure, aan participatie, aan duurzame instandhouding. Kies strategisch voor de volgorde der dingen. Voorkom een overdaad aan projectonderdelen, breng meer focus aan.
4. Zoek het bijzondere, het unieke in landschap en/of project. Hoed u voor clichématige en overmatige toepassing van horeca, poorten en uitkijktorens. Maak gebruik van de uniciteit van het gebied en vraag u af of de voorziening duurzaam is te exploiteren met minimale overheidssteun.
5. In de Landschappen van Allure heeft u aandacht gevraagd voor nieuwe verdienmogelijkheden, voor het revolverend maken van investeringen, als overheid minder geëfgeld verstrekken en meer garant staan, lenen etc. Daarmee wilt u "het landschap en het

beheer daarvan" betaalbaar maken voor de toekomst. Wij ondersteunen die lijn, dat kan in de projecten ook meer geconcretiseerd worden.

Bij de projecten van de 1e tender ontbreekt de financiële onderbouwing in een businesscase voor het toekomstige beheer. Dat is niet als voorwaarde opgenomen in de provinciale regeling. Project indieners moeten wél aangeven hoe de cofinanciering en het structurele beheer is geregeld. Hoe men dat (duurzaam) financiert is door de regio vormvrij in te vullen.

Wij adviseren om van een "budget gestuurde" aanpak naar een aanpak volgens een businesscase toe te werken. Betrek daarbij - zowel vanuit de provinciale positie als vanuit de positie van de projectontwikkelaars - naast plannings- en beleidsdeskundigen meer expertise op het vlak van financiering en exploitatie. Op deze manier komt er meer gerichte aandacht voor en afspraken over een duurzame en betaalbare exploitatie.

Wij merken op dat de revolverendheid niet altijd binnen een project concreet te kwantificeren is. De onderhavige projecten zijn hoogwaardige groene gebiedsontwikkelingen die veel landschappelijk en maatschappelijk rendement opleveren voor de regio en /of Brabant (leef - en vestigingsklimaat, recreatie & toerisme etc.). Dat is deels niet concreet in euro's door te rekenen binnen een project, maar het is wel dé meerwaarde van deze overheidsinvestering. Een uitgewerkte businesscase of een financieringsarrangement is voor ons wel een positief punt bij de beoordeling van de criteria: participatie, verdienmogelijkheden en innovatie.

Wij zijn van mening dat gezien het elan binnen de projectorganisaties een kwaliteitsslag op bovenstaande punten in uw provincie reëel gemaakt kan worden. De expertise en de kansen voor samenwerking zijn in Brabant zeker binnen bereik. Denk bijvoorbeeld aan Brainport Eindhoven, de Design Academy Eindhoven, de Brabantse universiteiten en de expertise in het bedrijfsleven.

Landschappen van Allure is een Brabants investeringsproject met veel potenties. Conform de doelen van uw Agenda van Brabant en de samenwerkingskoers Stad en Platteland krijgt de kwaliteit van de groene leefomgeving van uw stedelijke kennis- en innovatieve regio een forse impuls. Dat vraagt volgens ons om continuïteit en vasthoudendheid op een langere termijn. Een investeringsimpuls als die van de Landschappen van Allure legt daar een stevige basis voor.

Wij wensen uw College en de initiatiefnemers voor projecten in de regio veel succes, zowel bij de uitwerking van de huidige projecten als bij mogelijke nieuwe projectinitiatieven voor een 2^e tender.

De Adviescommissie Landschappen van Allure

de heer prof. drs. Fons Asselbergs (Advies Ruimte en Cultuur, directeur)

de heer drs. Tjebbe de Boer (Dienst Landelijk Gebied, ecooloog en strategisch adviseur)

mevrouw drs. Dorine Putman-Devilee (ASN Bank, manager institutionele relaties)

de heer ir. Peter de Ruyter (Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur, directeur)

Bijlage bij het advies van de Adviescommissie Landschappen van Allure dd 14 juni 2013

Rangschikking investeringsprojecten 1e tender Landschappen van Allure, art. 12 lid 1a t/m 1d van de subsidieregeling.

	Project	Totaal score	Versterken landschap art. 12 lid 1a max. 55 punten	Participatie art. 12 lid 1b max. 15 punten	Verdienmogelijkheden art. 12 lid 1c max. 15 punten	Innovatie art 12 lid 1d max. 15 punten
1.	de Groene Corridor	82,250	48,125	11,625	10,875	11,625
2.	de Zoom	79,125	45,375	12,000	10,875	10,875
3.	het Kloppend Hart	78,125	44,00	10,875	12,000	11,250
4.	de Landerij van Tosse	76,500	45,375	11,625	9,375	10,125
5.	Biomassaplein	75,250	38,500	10,500	14,625	11,625
6.	de Linie	74,750	44,000	11,250	9,750	9,750
7.	Harba Lorifa	73,500	41,250	11,625	10,500	10,125
8.	de Steilrand	64,750	34,375	10,500	10,125	9,750
9.	Dorpskernen verbonden - Schaijkse Dreven en Driften	63,125	35,750	10,125	9,000	8,250
10.	Nieuwe Heerlijkheid	62,000	35,750	9,000	8,250	9,000